

**Užsienio kalbos (anglų, prancūzų, vokiečių) brandos egzamino rašymo užduočių
vertinimo lentelių atitiktis
Pirmosios užsienio kalbos bendrosios programos ir B2+ kalbos mokėjimo lygio
reikalavimams pagrindimas**

2023-12-18

Šiame atitikties pagrindime aptariamos pirmosios užsienio kalbos (anglų, prancūzų, vokiečių) brandos egzamino rašymo užduočių ir jų vertinimo lentelių sąsajos su „Bendrujų Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenimis“ (toliau – BEKM) ir jų praplėta CEFR/CV, paaiškinamas taškų paskirstymas pagal kognityvinius gebėjimus, pristatoma taškų paskirstymo matrica, aptariami užduočių ypatumai.

Kaip numatyta „Dalykų tarpinių patikrinimų ir brandos egzaminų užduočių apraše“ (toliau – Aprašas) ir „Pirmosios užsienio kalbos bendrojoje programoje“ (toliau – Programa), antroji egzamino dalis skirta patikrinti šių kalbinių veiklų pasiekimus:

- rašytinio teksto kūrimo (produkavimo), tai yra gebėjimo parašyti vieną iš šių dviejų žanrų tekstą: aiškinamojo ar argumentuojamojo tipo esė arba straipsnį laikraščiu, žurnalui, interneto svetainei;
- rašytinės sąveikos (interakcijos), tai yra gebėjimo parašyti pusiau oficialų laišką (pvz., kreipimąsi, prašymą, nusiskundimą);
- rašytinės teksto mediacijos, tai yra gebėjimo aprašyti (komentuoti) pateiktus duomenis, juos detaliai apibūdinant, apibendrinant, palyginant.

Siekiant užtikrinti užduočių ir vertinimo lentelių sąsajas su BEKM kalbos mokėjimo lygiu B2+, medžiaga parengta remiantis BEKM (2008) ir CEFR/CV (2020)¹ kalbos mokėjimo lygio B2+ aptartimis iš šių aptarčių skalių:

1. Bendroji rašytinė produkcija (CEFR/CV 2020: 66)
2. Kūrybinis rašymas (CEFR/CV 2020: 67)
3. Pranešimai ir esė (CEFR/CV 2020: 68)
4. Planavimas (CEFR/CV 2020: 69)
5. Kompensavimas (CEFR/CV 2020: 69)
6. Bendroji rašytinė sąveika (CEFR/CV 2020: 82)
7. Susirašinėjimas (CEFR/CV 2020: 82–83)
8. Bendroji mediacija (CEFR/CV 2020: 91–92)
9. Duomenų apibūdinimas (pagal grafiką, diagramą ir kt.) (CEFR/CV 2020: 97)
10. Bendroji kalbinė aprėptis (CEFR/CV 2020: 130–131)
11. Žodyno aprėptis (CEFR/CV 2020: 131)
12. Gramatinis taisyklingumas (CEFR/CV 2020: 132)
13. Žodyno vartojimas (CEFR/CV 2020: 132–133)
14. Rašyba (CEFR/CV 2020: 136)
15. Sociolingvistinis tinkamumas (CEFR/CV 2020: 137)
16. Temos plėtotė (CEFR/CV 2020: 140)
17. Rišlumas (koherencija ir kohezija) (CEFR/CV 2020: 141)
18. Raiškos tikslumas (CEFR/CV 2020: 141–142)
19. Rašymo gebėjimų vertinimo kriterijai (CEFR/CV 2020: 187–189)

¹ Rengiant vertinimo lentelę remtasi aptartimis iš angliškojo CEFR/CV (2020) leidinio; esant galimybei, naudotos ir CEFR (2001) vertimo į lietuvių kalbą BEKM (2008) aptartys.

Sąsajos su BEKM kalbos mokėjimo lygiais taip pat užtikrinamos formuluojant užduotis. Skirtingo lygio kalbos vartotojai geba vartoti kalbą skirtinguose komunikavimo kontekstuose, kurie nurodomi užduočių įvestyse. Įvairūs konteksto aspektai detaliam aptariami BEKM (2008) 4.1. skyriuje, kuriuo ir buvo remtasi rengiant užduočių pavyzdžius.

Pažymėtina, kad B2+ lygio kalbos vartotojai geba vartoti užsienio kalbą visose keturiose BEKM išskirtose veiklos srityse: asmeninio gyvenimo, viešosios veiklos, profesinės veiklos, mokymo ir mokymosi. Konkretesni kalbos vartojimo aspektai išryškėja komunikavimo situacijose, apibūdinamose įvairiais aspektais (žr. BEKM 2008: 73–77), iš kurių **rašymo užduotims itin aktualus yra kuriamo teksto adresatas ar numanomas skaitytojas**. Todėl priklausomai nuo to, kokiam adresatui rašomas tekstas ar kokia yra kuriamo teksto, t. y. esė, straipsnio, pusiau oficialaus laiško ar duomenų aprašymo, paskirtis, mokinys turi sugebėti pritaikyti kalbinę raišką konkrečiai sociolingvistinei situacijai. Kitaip tariant, tik žinant adresatą galima parinkti neutralų ar oficialesnį raiškos stilių, nuspręsti, kaip plėtoti argumentaciją, kad ji atitiktų komunikavimo tikslus ir leistų pasiekti užduotyje numatytą tikslą, pvz., kuo nors įtikinti teksto adresatą, parodyti įvairias galimybes ar aprašyti vyraujančią tendenciją. Be to, užduotyje užkoduotas komunikavimo kontekstas skatina mokinius remtis ne tik savo turima kalbine kompetencija (žiniomis ir gebėjimu jas taikyti), bet ir aukštesniaisiais mąstymo gebėjimais.

Kaip numatyta Apraše, atliekant tris rašymo užduotis surenkama daugiausia 30 taškų, kurie Apraše paskirstyti taip: produkavimas – 15 taškų; sąveika – 7 taškai; mediacija – 8 taškai (žr. 1 lentelę). Vertinimo lentelėse siekta išlaikyti Apraše nurodytą taškų paskirstymą pagal kognityvinių gebėjimų sritis:

- **žinios ir supratimas:** 20 proc., iš viso – 6 taškai, po 2 taškus kiekvienai kalbinei veiklai (produkavimui, sąveikai ir mediacijai).

Užsienio kalbos žinios ir supratimas apima šias mokinio turimas užsienio kalbos žinias: *lingvistines* (žodynas, gramatika, semantika), *pragmatines* (tekstų tipai, komunikacinių intencijų raiška, diskurso kompetencija), *sociolingvistines* (mandagumo raiška, registras).

- **taikymas:** 40 proc., iš viso – 11 taškų, kurie paskirstomi tokia tvarka: 6 taškai produkavimo užduočiai, 2 taškai sąveikos užduočiai, 3 taškai mediacijos (duomenų aprašymo) užduočiai.

Taikymas apima *gebėjimą vartoti užsienio kalbą raštu* kuriant Apraše nurodytų žanrų tekstus.

- **aukštesnieji mąstymo gebėjimai:** 40 proc., iš viso – 13 taškų, kurie paskirstomi tokia tvarka: 7 taškai produkavimo užduočiai ir po 3 taškus sąveikos ir mediacijos užduotims.

Aukštesnieji mąstymo gebėjimai apima (1) *kritinį mąstymą*, kurį rodo gebėjimas interpretuoti ir apibendrinti pateiktą informaciją bei įvertinti, kokias išvadas, nuomones ar vertinimus galima daryti remiantis pateikta informacija, analizuojant informacijos, kaip argumentų ir įrodymų, pagrįstumą. Taip pat aukštesniesiems mąstymo gebėjimams priskiriamas (2) *problemų sprendimas*, tai yra gebėjimas pasirinkti reikalingą informaciją bei tinkamą strategiją, kaip tą informaciją pertvarkyti ir panaudoti konkrečiai užduočiai spręsti (pagal Dragūnavičių et al. 2020). Vertinimo lentelėje šie gebėjimai apibūdinami turinio ir struktūros kriterijų aptartimis: kurdamas teksto turinį mokinys kritiškai mąsto, parenka argumentų, vertina, reiškia ir pagrindžia savo nuomonę. Per raiškos struktūrizavimą mokinys demonstruoja gebėjimą parinkti tinkamą būdą, kaip veiksmingai pasiekti užduotyje nurodytą komunikacijos tikslą.

1 lentelė. Taškų paskirstymas pagal užduotis ir kognityvinių gebėjimų sritis

	PRODUKAVIMAS: esė/straipsnis (15 taškų)			SĄVEIKA: Pusiau oficialus laiškas (7 taškai)		MEDIACIJA: duomenų komentavimas (8 taškai)		Iš viso taškų
	Turinys (6 taškai)	Struktūra (4 taškai)	Kalbos ištekliai (5 taškai)	Turinys ir struktūra (4 taškai)	Kalbos ištekliai (3 taškai)	Turinys ir struktūra (4 taškai)	Kalbos ištekliai (4 taškai)	
Žinios ir supratimas			2		2		2	6 (20 proc.)
Taikymas		3	3	1	1	1	2	11 (≈40 proc.)
Aukštesnieji mąstymo gebėjimai	6	1		3		3		13 (≈40 proc.)
Iš viso taškų	6	4	5	4	3	4	4	30 (100 proc.)

Rašymo užduočių pobūdis ir specifiniai reikalavimai

I užduotis: esė / straipsnis

Užduotimi tikrinamas gebėjimas atskleisti temą pateikiant argumentų, reiškiant savo nuomonę ir vertinant kitų žmonių požiūrius ar nuostatas, aiškinant priežasties ir pasekmės ryšiu susijusius reiškinius. Šioje užduotyje *esė* suprantamas kaip ugdymo kontekstuose sutinkamas rašymo žanras, atitinkantis lietuvišką mokyklinio *rašinio* žanrą (Ramonienė et al. 2012: 168). *Straipsnis* yra plačiau žinomas iš viešųjų komunikavimo kontekstų, pvz., žiniasklaidos. Nuo esė žanro straipsnis labiausiai ir skiriasi kontekstu, kuriame jis kuriamas: jeigu esė dažniau rašomas mokymo(si) kontekstuose, straipsnis yra tekstas, skirtas publikuoti viešai. Nors straipsnio žanras suteikia daugiau erdvės mokiniui parodyti savo kūrybiškumą, struktūros požiūriu abiejų žanrų tekstai yra panašūs ir esminių skirtumų užsienio kalbos brandos egzamino kontekste tarp jų nėra.

Palyginti su iki šiol valstybiniame brandos egzamine naudota rašinio užduotimi, esė / straipsnio užduotyje mokiniai turi parodyti aukštesnio kalbos mokėjimo lygio pasiekimus – nuo B2 pereinama prie B2+. Taip pat didesnis svoris tenka aukštesniesiems mąstymo gebėjimams, kurie bus vertinami pagal tai, kaip mokinys plėtoja argumentaciją, dėsto savo požiūrį ir jį pagrindžia, aptaria ir vertina skirtingas idėjas. Vertinimo lentelėje vartojama sąvoka *autorius pozicija* (angl. *authorial stance*) apima įvairias nuomonių ir nuostatų raiškos priemones. Išsamūs tokių priemonių aprašai pateikiami gramatikose, o tarp dažniausių priemonių paminėtinos šios: modaliniai veiksmažodžiai (pvz., angl. *must, should*, pranc. *pouvoir, devoir*, vok. *können, müssen*), vertinimą reiškiantys būdvardžiai (pvz., angl. *impressive, interesting*, pranc. *impressionnant, intéressant*, vok. *beeindruckend, interessant*), vertinimą ar požiūrį reiškiantysrieveiskmiai (pvz., *clearly, luckily*, pranc. *clairement, heurusement*, vok. *eindeutig, glücklicherweise*) ir kitos raiškos priemonės. Asmeninė nuomonė ir gebėjimas vertinti kitų asmenų požiūrius yra dalis aukštesniųjų mąstymo gebėjimų, todėl įtraukus į užduočių vertinimo kriterijų šį aspektą mokiniai ugdomi formuoti savo požiūrius ir vertybines nuostatas, mokosi juos reikšti taisyklinga užsienio kalba.

Taip pat būtina pažymėti, kad aptartys jokių būdu nesudaro prielaidų įvertinti mokinio išsakytą nuomonę ar individualų požiūrį į aptariamus dalykus kaip „teisingą“ ar „klaidingą“. Aptartyse vartojama sąvoka *tinkamumas* reiškia, kad pateiktas argumentas ar pavyzdys atitinka esė / straipsnio temą ar pastraipos pagrindinę mintį. Rašymo užduotimis tikrinamas mokinio gebėjimas užsienio kalba aiškiai ir suprantamai išdėstyti ir pagrįsti savo nuomonę ar vertinimą pateikta tema, ir taškai skiriami už nuomonės raišką. Tuo tarpu nuomonės kitoniškumas pagal rašymo užduočių lenteles nėra vertinamas kaip teigiamas ar neigiamas aspektas. Sprendimus dėl nepriimtino turinio brandos egzamino darbuose priima egzamino vertinimo komisija, kaip numatyta egzamino vykdymo tvarkos apraše.

Esė / straipsnio (ir kitų dviejų užduočių) vertinimo lentelėje vartojama plati *teksto siejimo priemonių sąvoka* (angl. *cohesive devices*; *cohesion*, pranc. *cohésion*, vok. *Kohäsion*, Ramonienė et al. 2012: 100). Šios priemonės leidžia sukurti rišlų ir sklandų tekstą. Jos skirstomos į leksines ir gramatines (pagal klasikinį Halliday ir Hasan (1976) modelį) priemones ir apima šiuos elementus: teminės leksikos raktinių žodžių pakartojimą; teminių kolokacijų vartojimą; elipsės (sutrumpintus) sakinius; konkrečių vardažodžių keitimą apibendrinamuoju įvardžiu *one* arba konkrečių veiksmažodžių keitimą pagalbinio *do*; tinkamą įvardžių vartojimą nurodant anksčiau tekste minėtus asmenis ar dalykus; jungtukus ir jungiamąsias frazes. Tad vertinant derėtų nustatyti, ar teksto rišlumas grindžiamas tik įprasčiausių jungtukų vartojimu, ar mokinys geba remtis ir kitomis teksto siejimo priemonėmis.

II užduotis: pusiau oficialus laiškas

Pusiau oficialus laiškas, kaip rodo žanro pavadinimas, pirmiausia išsiskiria savo stiliumi / registru. Oficialumą lemia ta aplinkybė, kad rašantysis gerai nepažįsta adresato arba nėra jo sutikęs, arba rašo institucijai ir nesikreipia į jokių konkretų asmenų. Tokioje situacijoje vartotinas oficialesnis registras negu rašant asmeniniam draugui ar gerai pažįstamam asmeniui.

Šios užduoties vertinimo lentelėje išskirti du kriterijai, nes smulkesnis 7 taškų skaidymas į daugiau kriterijų neleistų patikimai išgraduoti ir įvertinti mokinių pasiekimus. Teksto struktūros, formato ir rišlumo kriterijus sujungtas su turinio kriterijumi atsižvelgus ir į tai, kad laiško turinys ir jo dėstymo seka iš dalies jau užkoduoti užduoties įvestyje, ir mokiniui didesnių sunkumų dėl to nekyla.

Vienas iš specifinių šios užduoties vertinimo aspektų yra susijęs su mokinio gebėjimu parašyti mandagų pusiau oficialų laišką, kuris atitiktų užduotyje nurodytą kontekstą ir sociolingvistinę situaciją. Laiško oficialumą apibrėžia rašymo tikslas, adresatas, rašančiojo požiūris. Net ir skundas turėtų būti formuluojamas atsižvelgiant į bendrąsias mandagumo normas ir bendravimo konvencijas, kadangi jo adresatas – įstaiga arba įstaigos atstovas, o ne asmeninis draugas, todėl atlikdami šią užduotį mokiniai turi remtis savo sociolingvistine kompetencija (Ramonienė et al. 2012: 187).

Vis dėlto reikėtų nepamiršti, kad šiais laikais dažniausiai rašomi ne popieriniai, o elektroniniai laiškai, todėl būtų neracionalu šiai užduočiai griežtai taikyti klasikinio „popierinio“ laiško reikalavimus. Ugdymo procese būtina atsižvelgti ir į tai, kad elektroninių laiškų rašymo praktika itin sparčiai kinta, tam tikri elektroninio formato ypatumai eliminuoja įprastinius laiško formatavimo ir išdėstymo aspektus, pavyzdžiui, pastraipos rašant elektroninius laiškus dažniausiai skiriamos tarpais, o atitraukimas nuo krašto naudojamas kur kas rečiau, pavyzdžiui, rašant itin formalius raštus. Tad tam tikri laiško struktūros ar formato aspektai tampa mažiau aktualūs, kai komunikavimas vyksta elektroninėmis priemonėmis.

III užduotis: duomenų komentavimas

Duomenų komentavimas labiausiai atitinka tą teksto žanrą, kuris anglų kalbos vadovėliuose ir CEFR / CV vadinamas *report* ‘pranešimas, ataskaita’. Šia užduotimi tikrinami teksto mediacijos gebėjimai, t. y. gebėjimas vizualia forma (grafiku, lentele ir pan.) pateiktus duomenis perkelti į verbalinę (kalbinę) raišką. Šiuo atveju mediacija vyksta viena kalba, bet tarp skirtingų formatų.

Norint susieti mediacijos (duomenų komentavimo) užduotį su BEKM lygiu ir tuo pačiu užtikrinti užduoties autentiškumą bei kokybę, užduoties įvestyje turi būti pateiktas B2+ kalbos lygį atitinkantis komunikavimo kontekstas ir situacija. Būtent šiuo aspektu VBE egzaminui parengti užduočių pavyzdžiai iš esmės skiriasi nuo Lietuvoje vykdomų ir daugeliui anglų kalbos mokytojų žinomų IELTS² užduočių. Šiame komerciniame anglų kalbos teste naudojamose *report* užduotyse nepateikiama jokio komunikacinio konteksto.

² IELTS testo užduoties formatas čia aptariamas todėl, kad IELTS testui pasirengti skirti vadovėliai šiuo metu yra vieninteliai Lietuvos rinkoje platinami anglų kaip svetimšios kalbos vadovėliai, kuriuose pateikiama duomenų komentavimo užduočių.

Kaip rodo IELTS vadovėliuose pateikti paaiškinimai (pvz., Brook-Hart ir Jakeman 2013, IELTSwordly 2023, Hashemi ir Thomas 2011), kandidatai privalo aprašyti duomenis, neturėdami nei tokio aprašymo tikslo, nei numanydami, kam tas aprašymas galėtų būti skirtas. Akivaizdu, kad adresato ir komunikacinės situacijos nebuvimas palieka daug erdvės ir stiliaus raiškai, ir teksto struktūrai. IELTS testo rengėjai šią laisvę netiesiogiai apriboja leisdami vadovėlius, skirtus pasirengti IELTS, rengdami seminarus ir viešindami susijusią informaciją internete, kur ir paaiškinama, kaip turėtų atrodyti duomenų komentavimo atliktys, už kurias IELTS kandidatai galėtų tikėtis aukšto įvertinimo. Neabejotina, kad IELTS testų specifikacijos ir sandara turi savo logiką, kuria grindžiamas šis testas ir kuri pasiteisina apibendrinant rezultatus.

Tačiau Lietuvos brandos egzamino užduotys siejamos su BEKM mokėjimo lygiais, šiuo atveju – su B2+ lygiu, todėl komunikavimo kontekstas yra vienas iš pagrindinių užduoties lygį apibrėžiančių ir nurodančių elementų. Dėl šios priežasties užduočių pavyzdžiuose (jų įvestyse) nurodyta, kodėl / kam / kokių tikslu reikia aprašyti grafike ar lentelėje pateiktus duomenis. Rašymo procesas, kaip žinia, turi tris privalomus atributus: autorių, tekstą ir adresatą / potencialų skaitytoją. Vadovaujantis šia klasikine paradigma, užduotyje, kuri siejama su BEKM ir kurioje prašoma parašyti tekstą, atliepanti realybėje kuriamus tekstus, minėtieji trys atributai taip pat privalo būti išlaikyti. Todėl užduočių įvestyse pateikiamas minimalus komunikavimo kontekstas, nurodant, kas yra numanomas teksto skaitytojas. Tad **atlikdami duomenų komentavimo užduotį mokiniai privalo savo atsakymą pradėti nuo situacijos paminėjimo ir parašyti vieną kitą įvadinį sakinį.** Toks įvadas leidžia, pavyzdžiui, reaguoti į užduotyje pateiktą komunikacinę situaciją, paaiškinti potencialiam skaitytojui, kokie duomenys bus komentuojami ir kodėl, ir tokiu būdu minimaliai pristatyti duomenų aprašymo tikslą. Tai yra esminis brandos egzamino duomenų komentavimo užduočių pavyzdžių ir IELTS testuose naudojamų duomenų aprašymo užduočių skirtumas.

Šaltiniai

1. Aprašas – *Dalykų tarpinių patikrinimų ir brandos egzaminų užduočių aprašas*. Prieiga: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/10/VBE_uzduociu_aprasas_Kalbos.pdf; žiūrėta 2023-12-04.
2. BEKM – Europos Taryba. 2008. *Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys*. Vilnius: Firidas.
3. Brook-Hart, G. ir V. Jakeman. 2013. *Complete IELTS*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. IELTS Worldly. 2023. *IELTS*. Cambridge: Cambridge Assessment. Prieiga: <https://www.ieltsworldly.com/>, žiūrėta 2023-12-04
5. CEFR – Council of Europe. 2001. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. CEFR/CV – Council of Europe. 2020. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
7. Dragūnavičius, K., A. Dzimidavičius, I. Ežerinytė, I. Gresienė, S. Ignatavičius, A. Janonytė, B. Parmarauskienė, S. Saarmann, D. Sevalneva, V. Šumskas. 2020. *Mąstymo gebėjimų vertinimo programa*. Projektas (NR. 09.2.1-ESFA-V-706-02-0001) „Bendrojo ugdymo tyrimų, vertinimo ir stebėsenos sistemos plėtra: mokinių pasiekimų vertinimas“. Vilnius. Prieiga: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/01/Mastymo_gebejimu_vertinimo_programa.pdf; žiūrėta 2023-11-24.
8. Halliday, M. ir R. Hasan. 1976. *Cohesion in Language*. London: Routledge.
9. Hashemi, L. and B. Thomas. 2011. *IELTS Trainer. Six practice tests with answers*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Programa – *Pirmosios užsienio kalbos bendroji programa*. Prieiga: <https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/visos-bendrosios-programos>; žiūrėta 2023-12-04.
11. Ramonienė, M., J. Brazauskienė, N. Burneikaitė, J. Daugmaudytė, E. Kontutytė, J. Pribušauskaitė. 2012. *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.